

Santa Marina (III)

> Jerardo Elortza eta Xabier Zelaia

Goiko plaza eder honekin jarraituz, Santa Marinaren nortasuna aspalditxotik nabarmentzen duten beste bi eraikin garrantzitsuren gorabeherak eta ezaugarriak azpimarratuko ditugu gaurkoan: eskolak eta iturria.

ESKOLAK

Aurreko batean ermitari buruz aritu ginenean, Santa Marina izeneko elizatxo klasikoa bota eta orube hartan **mutikoentzako herri-eskolak** eraiki zirela esaten genuen. Hori **1864an gertatu zen Kasimiro Gerrikoren alkatetza-denboran**. Obrak urte pare batean burutu zituzten, **Pedro Belaunzaran arkitekto eza-gunaren proiektuaren arabera**; Urrutxu aldeko kanposantu berriaren planoak ere orduantxe taxutu zituen Belaunzaranek. Harrezkero, aldaketa askorekin bada ere, ikastetxe desberdinak egon dira gaur egunera arte Santa Marina plazako goiko alde horretan.

XIX. mendean mutikoentzako eskoletarako ez ezik, irakaskuntza mailako **beste zeregin batzuetarako ere baliatu ziren ikastetxe hartaz** haurren ohiko klase-orduetatik kanpora: helduen eskola 1868an; domeketako eskola 1884an; gau-eskola 1885ean; marrazketa-akademia 1886an; musika-eskola 1887an. Egia esan, bestelako erabilera horietako batzuek ez zuten luzaroan iraun.

XX. gizaldian **historia oso gorabeheratsua** izan zuen Santa Marinako eskolak. Erlijioso maristak itxi berria zen unibertsitate zaharrera Frantziatik 1903an etorri zirenean, herriko mutiko gehientsuenak eurenganatu zituzten eta herri-eskolei ikas-

le gutxi geratu zitzairen. Baina 1928an unibertsitateko eraikinean bigarren mailako institutua jarri zelako, maristek Oñatitik alde egin behar izan zuten.

Beraz, premiak eraginda, **piztualdia eduki zuen eskola publikoak gerra aurtxoko zazpi-zortzi urte haietan**. Santa Marinan eta herriko beste hainbat tokitan ikasgelak moldatu behar izan zituzten berrehun bat mutikorentzat. Bitxiena zera izan zen: larrialdi hartan udalak hitzarmen bat sinatu zuela **Oñatiko kanonigo laterandarrekin mutikoen herri-eskoletako irakasle izan zitezten, maisu nazionalekin batera**. Eskolak publikoak izaten jarraitzen zuen, noski, eta erlijioso agustinoek udal maisu tituluak zeukaten.

Laster iritsi zen II. Errepublika (1931), baina irakaskuntzak bere horretan segitu zuen Oñatin. Dena den, gobernuaren aginduz **santokristoak**, gurutzeak alegia, **eskoletako hormetatik desagertu** zirenean eta mutikoez **irakasle laterandarrak** egun batetik bestera **habitorik gabe**, paisanoz jantzita, ikasgelan ikusi zituztenean, ezusteko galanta hartu zuten ikasleek nahiz guraso batzuek. **Bizente Meababasterretxea** bizkaitarra izan zen Santa Marinan irakasten jardundako maisu laterandar horietako bat.

Gerra madarikatuak, ordea, **hankaz gora ipini zuen** lehen mailako irakaskuntzaren eta eskola publikoen antolamendu kurioso hura. Agintari militarrek 1936ko udazkenean herrian sartu ahalaz bat, galbahetik pasatu zituzten funtzionario publiko denak eta horietako **asko lanik gabe gelditu ziren, agustino-irakasle guztiak besteak beste**; euskaltzaleegiak omen. Atzerrira alde egin behar izan zuten, hemen ez baitzen haientzat giro. Ingalaterrara eta Frantziara jo zuten lehendabizi, Argentinara geroago.

Zenbait hilabete batere eskola barik egon ondoren eta behin behineko maisu batzuekin aritu eta gero, mutikoen arazoari nolabaiteko konponbidea emateko, **gerra amaitzean, maristak ekarri zituzten berriro unibertsitate zaharrera**, handik institutua ere kendu egin baitzuten 1936an. Horrenbestez, **Santa Marinako eskola publiko oso ikasle gutxirekin geratu zen**

Santa Marinako herri-eskola 1966 aurretik.

Milagrosa ikastetxea 1969an.

atzera; guk horrela ezagutu genuen urte askoan. Garai hartan udal bandak ere erabili zuten hango lokal bat entseguak egiteko eta musikari berriak prestatzeko, **Antonino Ibarrondoren** ardurapean. Herri-hizkeran *txaranga* esaten zitzaion musika-eskola hari.

Herri-eskolatarako 1864-1865ean jasotako eraikuntza horrek **aldakuntza nabarmenak** izan zituen **ehun bat urte geroago**: erlijioso maristek 1963an Oñatin irakasteari berriz utzi behar izan ziotenean, plaza nagusiko azoka gaineko eskola handitzea erabaki zen; maristetan nahiz Santa Marinan zebiltzan mutiko gehienak ikastetxe berri horretara aldatu ziren. Bestalde, herriko ospitalea 1966an eraitsi zenean, bertan karitateko monjek aspalditik zeukaten neskontzako *Milagrosa* kolegioari hutsik zegoen Santa Marinako eskolan bilatu zioten kokalekua, orduko udalarekin tratatu egin ondoren. Hartarako pisu bat gehitu zitzaion jatorrizko eraikinari 1967 aldera.

Geroztik ere beste **mudantza sakon batzuk** izan dira ikastetxe horretan, trantsizio-garaitik aurrera bereziki. Oñatiko nesken kolegio erlijioso biek (karitateko mojen *Milagrosa* eta beneditarren *Santa Eskolastika*) bat egitea erabaki zutenean, **bestelako norabidea** hartu zuten Santa Marinako eskola horrek ere: ordura arte erdara hutsean ematen zen irakaskuntza **pixkanaka euskaldunduz joan zen**; ikastetxe erlijiosoan izanik ere, urte gutxiren buruan **maisu-maistrak sekularrak bilakatu ziren**; **ize-na ere aldatu** zuten, *Mikel Aozaraza* lehenik eta *Elkar Hezi* geroago; lehenagotik hasiak ziren **ikasketak neska-mutilei** batera ematen; eraikinari dagokionez, **bigarren pisu bat jaso** ziotela adierazi behar da; hasierako arkitektura-elementu bakan batzuk soilik gordetzen ditu fatxadaren goiko aldean.

ITURRIA

Santa Marinako plazaren **beste ezaugarri nagusi** bat erdi-erdian duen **iturri ederra** da. Aurretik ere beste bat egon ei zen. Iñaki Zumaldek *Historia de Oñate* liburuan dioskunez, **XIX. mendearen lehen urteetan** Iturritxon, San Anton plazatxoan eta **Santa Marinan** iturriak jarri ziren Aloña-azpiko Antzuabarreko iturburutik ekarritako urekin. Lehentxeago San Migel parrokiako kanpandorre berria nahiz herriko udaletxe dotorea proiektatu zituen Manuel Martin Karrera arkitekto beasaindarrak moldatuak ziren hartarako planoak.

Baina gaur egun **ikus dezakegun iturria XIX. gizaldi horretako bukaera** aldekoa da. Beste atal batzuetan adierazi dugu Oñatiko kale-gunean **iturri monumental batzuk** jartzeko egitasmoa Juan Karlos Alzaa alkateak 1880-1882an gauzatu zuela. San-

ta Marinako hau ere orduan ipini zen. Bost **iturri horien zirriborroak Kasto Zabala eta Pedro Jose Astarbe** bizkaitarrek **marraztu zituzten**; bi arkitekto hauek hilerri berriko kapera neoklasikoa burutu zuten orduantxe; eta Astarbek kanonigo laterandarren komentua eta eliza neogotikoa geroxeago.

Iturrian oinarria eta gorputzaren zati bat hareharrizkoak egitea erabaki zen eta **irudiak burdinazkoak**. Burdin lanak Parisetik ekialderantz dagoen **Sommevoire** herriko **A. Durenne** enpresan moldatu ziren. Santa Marinako honek **harrizko aska borobil handia** dauka eta **erdiko gorputz guztia burdinazkoa**. Aska beheko alde guztiaren jabe da; askaren erditik gora burdinazko zutabe moduko bat altxatzen da, goiko partean **gurutze latinoaren itxura** hartzen duelarik.

Gurutzea hiru emakumeren imajinek inguratzen dute, **bertute teologalak** irudikatzen dituztenak, **hots, fedea, esperantza eta karitatea**. **Bakoitzak bere ikurra** darama aldean ezaugarritzat: **sinesmenak** edo **fedea gurutzea**; **itxaropenak** edo **esperantzak aingura**; eta **maitasunak** edo **karitateak bihotza**. Irudi hauen azpian **lau aingerutxoren buruak** ageri dira, aho zabalik; **dirudienez, hasieran ahotxo horietatik kanporatzen ziren iturriaren ur-txorrotak**. Hau eta Iturritxokoa bakarririk dira elementu apaingarrien artean gai erlijiosoak erakusten dituztenak: **Iturritxon Arantzazuko Ama Birjinaren irudia** ageri da eta **Santa Marinan aipatu berri** ditugunak.

Santa Marinako iturria, 1880.

K. Zabala eta P. J. Astarberen marrazkia.

IBURRUST
TABERNA • JATETXEA
Bidebarrieta 6
Tel.: 943 71 62 96
20560 OÑATI

FAGOR
INDUSTRIA TALDE KOOPERATIBOIA